

NEMES BÉKÉSY GYÖRGY EMLÉKEZETE

VINCZE JÁNOS DR., biofizikus, egyetemi tanár –
DR. VINCZE-TISZAY GABRIELLA
E-mail: ndp@t-online.hu

DOI: <http://doi.org/10.23716/MTT.5.2022.21>

Absztrakt

Jelen dolgozatunkban, egyetlen személy, egy Nobel-díjas zseni — nemes Békésy György — paradigma változásait követtük nyomon. Ha egyetlen személyre fókuszálunk, akkor a paradigmaváltozásokat meg lehet vizsgálni: biológiai (pl. család), szellemi és pszichikai szempontok alapján. Békésy soha nem kötött házasságot, s nem születtek utódai se. A családszemléletében, egy ilyen mondatot írt le: „Nekem a tudomány — a feleségem.” Békésy felsőfokú kémiai oklevelet szerzett, fizikából doktorált, de a munkahelye miatt (a Budapesti Posta Kísérleti Intézet) váltott, mert dominánsan mérnöki feladatokra kényszerült koncentrálni. Az ilyen természetű mérnöki feladatok során, átlépett az alkotó kutatói témakörbe, amely a mérnököknek mindössze 1%-át jellemzi. Éppen ezt a paradigmaváltást, jutalmazta a Nobel Bizottság, amikor 1961-ben orvosi Nobel-díjjal tüntette ki.

Kulcsszavak: paradigmaváltás, Békésy György, Nobel-díj, műgyűjtő

A család

A magyar biofizika iskolának több száz képviselője volt és van, és az a furcsa, hogy egyetlen biofizikusnak sem jutott eszébe, hogy emléket állítson az első nemzetközi nagynevű biofizikusunknak a Nobel-díjas Békésy Györgynek.

Békésy Györgynek a Magyarországon végzett hallásra vonatkozó kísérleti eredményeit olyannyira nagyra értékelte a nemzetközi tudományos közvélemény, hogy 1961-ben Nobel-díjjal tüntették ki.

**A fiziológiai vagy orvosi Nobel-díjat 1961-ben kapta meg
„a fül csigájában létrejövő ingerületek fizikai
mechanizmusának felfedezéséért”.**

1. kép: Békésy György nagyapjának a háza Kolozsvárott, a Majális utca 38. szám alatt (jelenleg: Románia, Cluj-Napoca, Str. Republicii nr. 38.); [Kocsis Ildikó felvétele – Kolozsvár]

Az apai nagyszülők nemes Békésy Józsefnek és apáczai Szabó Juliannának minden gyermeke Kolozsvárott születik a „Békésy-fészekben” és mindegyiket kolozsvári református lelkészek keresztelnek meg. (1. kép)¹

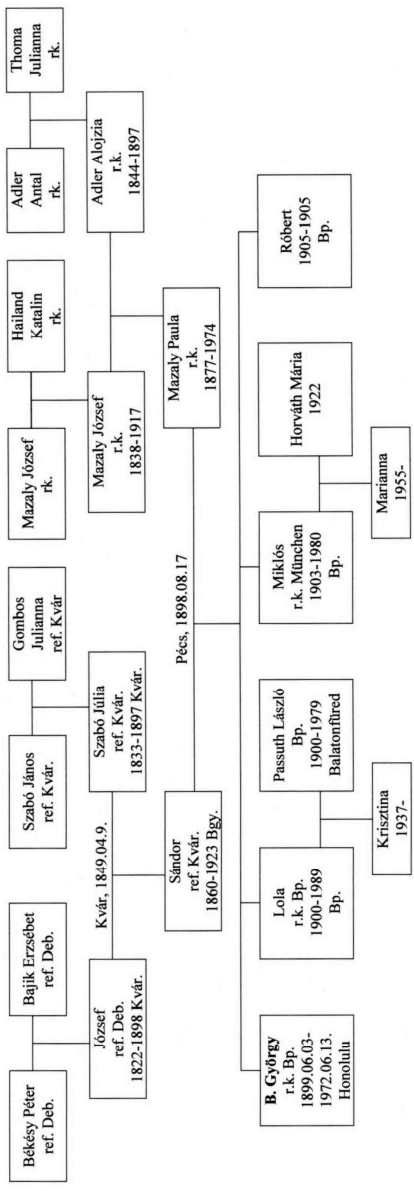
Békésy György édesapja, Sándor ötödik gyermekként, Kolozsvárott, 1860. június 20-án született a „Békésy-fészekben”. A Kolozsvári Egyetem oktatója majd diplomáciai pályára lép. Békésy György szülei: Dr. nemes Békésy Sándor és Mazaly Paula, Pécssett esküdtek meg 1898. augusztus 17-én.² Dr. nemes Békésy Sándor az esküvő előtt, Bánfay S. pécsi kir. közjegyző előtt ún. reverzális fogadalmat tett (1898. 18/7., 295 szám), hogy Ő, mint református hozzájárul, hogy a házasságából születendő gyermekeit katolikusnak kereszteljék. Dr. nemes Békésy Sándor és Mazaly Paulának a legnagyobb gyermeke volt György János József, aki Budapesten született, 1899. június 3-án.³ Testvére Lola 1900-ban született, férje Passuth László (1900–1979) író, s e házasságból született egy leány Krisztina 1937-ben. Lola elhunyt 1989-ben. A harmadik gyermek Miklós 1903-ban született és házasságot kötött Horváth Máriával. E házasságból született Marianna 1955-ben. Miklós elhunyt 1980-ban.

¹ Publikálva. VINCZE János: *nemes Békésy György az orvosi Nobel-díjas*, NDP K., Budapest, 2019., 200. o.

² A Pécs-Székesegyház Római Katolikus Plébániájától megkaptuk a házassági levél másolatát.

³ Megkaptuk a Budapesti I. ker. Krisztinaváros Plébániájától a keresztelő lapját, római katolikusnak keresztelték, 1899. június 21-én. Keresztnevei: György, János, József.

A Nobel-díjas Békésy György családfája

Rövidítések: Deb.=Debrecen, Kvár.=Kolozsvár, Bp.=Budapest, Bgy.= Balatongyörök, ref.=református, r.k. = római katolikus

2. kép: A Békésy családnak a családfája
(készítette jelen sorok szerzője)

Jelen sorok szerzője elkészítette a Békésy családfát (2. kép). Ezen családfát először az *Orvosi Hetilapban*⁴ publikáltuk. Majd angol nyelven is publikáltuk⁵ 2020-ban.

A családfából jól látható, hogy Békésy György nem nősült meg és nem voltak utódai. Békésy 1899-től 1946-ig Magyarországon élt és nem kötött házasságot, majd végleg külföldre távozott és ekkor már egy ilyen mondatot nyilatkozott a házasságról „Nekem a tudomány — a feleségem.” Valószínűleg ekkor paradigmatváltás történik a családszemléletében.

Békésy György szellemi paradigmatváltásai

Békésy felsőfokú kémiai oklevelet szerzett Benrben, fizikából doktorált Budapesten Tangl Károlynál, de a munkahelye miatt (a Budapesti Posta Kísérleti Intézet) váltott, mert dominánsan mérnöki feladatokra kényszerült koncentrálni. Az ilyen természetű mérnöki feladatok során, átlépett az alkotó kutatói témakörbe, amely a mérnököknek mindössze 1%-át jellemzi. Itt sem állt meg, mert tovább lépve, kidolgozta a kísérleti eredményeinek az elméleti vetületeit is, megteremtve a modern halláseméletet. Békésy György ezen elmélet keretében, nemcsak a fizikai aspektusokat, hanem az orvos biológia törvényszerűségeket is felfedte.

Érdeemes megfigyelni, hogy Békésy György a természettudományoknak minden ágát felhasználja a kutatásai során. Ezt igazolják a publikált dolgozatainak a tartalma is. Napjainkban ezt interdiszciplináris szemléletű kutatásnak nevezik, de ennek a két világháború között nyoma se volt, kivéve Békésy kutatási módszereit. Sőt a kutatásához szükséges kísérleti eszközöket is a saját csoportjával állítja elő!

1940-ben elhunyt Tangl Károly és ekkor újabb paradigmatváltás következik be Békésynél. Meghívják a Pázmány Péter Egyetem Kísérleti Fizikai tanszékének vezetőjévé és 41 évesen tart először egyetemi előadásokat. Ez a szakmai tudás mellett bizonyos pedagógiai kvalitásokat tételez fel, melyekkel Békésy addigi élete folyamán még nem találkozott. Nem is tartották nagyon jó előadónak, legtöbbször nem értették meg azokat a gondolatokat, amely oldalról ő a kísérleti fizikát megközelítette.

S közben zajlik a II. világháború, melynek vége katasztrofális állapotot teremt Békésy számára. Úgy a Posta Kísérleti Intézetében lévő laboratóriumát, mind az egyetem épületében lévő laboratóriumát bombatalálat éri. Életének

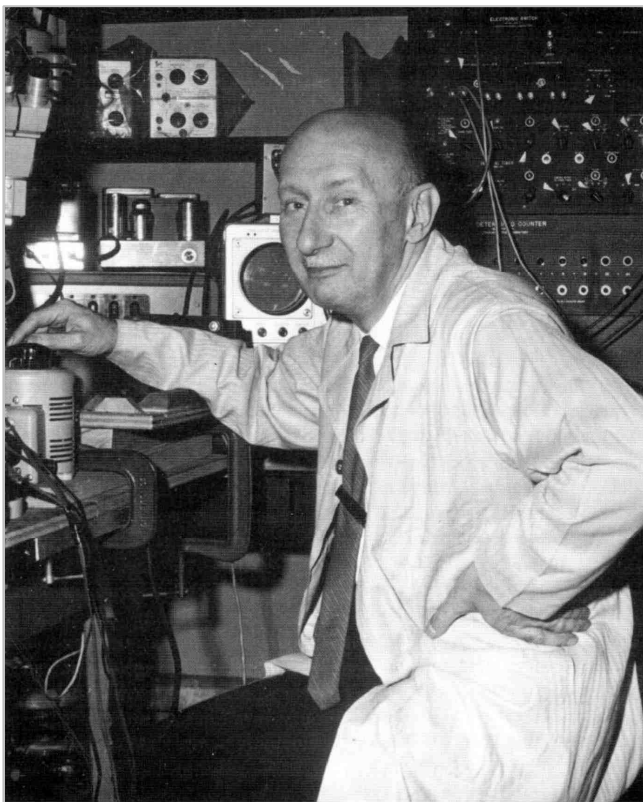
⁴ VINCZE János: *A Nobel-díjas Békésy György családfája*. *Orvosi Hetilap*, 159; 2018., 4: 156–158.

⁵ Janos VINCZE, Gabriella VINCZE-TISZAY: *Prof. Dr. nob. Georg von Békésy, Nobel Laurate*. *Humanities and Social Sciences*, 2020; 8(5): 145–148.

legfőbb célja foszlik semmivé egyik napról a másikra. Közvetlenül a háború után nagyon kevés a pénz az újrakezdéshez.

Ekkor hatalmas lelki vívódások között, úgy dönt, hogy elhagyja Magyarországot. Egy évre Svédországba megy, majd az Amerikai Egyesült Államokba. S ekkor egyik csapás a másik után éri a szülőhazájától: kétségbe vonják egy bírósági perben, hogy Békésy néven született; törvény születik az előnevek eltörléséről; megfosztják akadémiai tagságától, sőt Békésy nevét már csak suttogva lehetett kiejteni Magyarországon, akárcsak sok más tudóst, művészt, akik a Rákosi-rendszerben hagyták el az országot.

Békésy nem volt politikus alkat, soha nem tett politikai nyilatkozatot, nem lehetett belekötni semmilyen politikai megnyilvánulásába. Így hát csak „leírták”, elhallgattak róla, mintha a világon se volna. Ez a megbélyegzés nagyon rosszul esett, e kimagasló nemzetközi szakmai eredményeket elért személyiségnek.

3. kép: nemes Békésy György honolulu-i kutatólaboratóriumában
(Ez a kép a szerző saját felvétele, a kép színesben a diósdói múzeum falán található)

Az Egyesült Államokban a Harvard Egyetemen kutató laboratóriumot vezet, 1961-ben Nobel-díjat kap, meghívásokat fogad el, szakmai és tudományos előadásokat tart és ekkor váratlanul újabb pszichikai sokk éri. A Harvard egyetemen a kutató laboratóriuma a tűz martaléka lesz.

Ekkor elfogadja, hogy a Honolulu-i Egyetemen vezesen kutató laboratóriumot (3.kép.), és ekkor itt részt vállal a diákság oktatásában is. Sőt a szellemi kutatói témájában is paradigmaváltást hoz a költözés, mert az érzékszervek inhibíciójával kezd foglalkozni.

Ilyen témájú könyvet⁶ is ír, melyben olyan gondolatokat fogalmaz meg, melyek mind a mai napig időtállóak a tudományban.

A Békésy eszközök későbbi sorsa

Az alábbiakban beszámolunk, hogyan került a nemes Békés György Nobel-díjas tudós hagyatékának egy része Diósdra.⁷

„Amikor egy hideg téli napon, 1995. január végén a diósdai múzeumban először ültünk össze tudósainkkal, mérnökeinkkel a kiállítás tematikai rendjének megbeszélésére, felvetődött a gondolat, kérni kellene a Hawaii Egyetem Békésy anyagából egy kísérleti berendezést kiállításunkba. Dr. Lajtha György professzor úr a Hawaii Egyetem Neurobiológiai Intézetének megkeresését, jelen sorok írója dr. Szabó Csaba washingtoni nagykövetségünk kulturális tanácsosának tájékoztatását és felkérését vállalta.

Részlet a kulturális tanácsos úrhoz február 7-én faxon küldött levelünkből: „Az emberi fül és a hallás érzékszervi folyamataira vonatkozó kutatásai nagy jelentőségűek voltak a távközlés számára is. Így a Hawaii Egyetem Érzékszervi és Idegrendszeri Tudományok tanszékén kiépült kutatólaboratóriumot és Békésy György kutatásait is nagymértékben a Hawaii Telefontársaság finanszírozta. 1978 októberében ezt a laboratóriumot Békésy György Laboratóriumnak nevezték el (Georg von Békésy Laboratory, University of Hawaii et Manoa), és kísérleti eszközeit, az általa kifejlesztett készülékeket az egyetemi oktatás demonstrációs eszközeivé nyilvánították. Számunkra felbecsülhetetlen értékű lenne, ha kaphatnánk néhány dokumentumot Békésy György egyetemi kutatásairól, képeken vagy videofelvételeken megismerhetnénk a Békésy Laboratóriumot, azaz a fenti alapítvány és a telefontársaság megajándékozna egy olyan anyaggal, amely szülőhazájában, múzeumi keretek között, ismertté tenné Békésy amerikai

⁶ Georg von BÉKÉSY: *Sensory inhibition*. Princeton University Press, Princeton, 1967

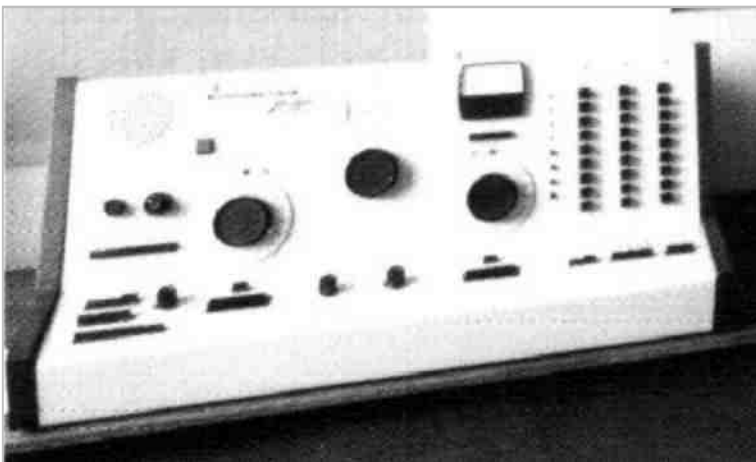
⁷ Másodközlés: Részletek. Megjelent: Rádió és Televíziómúzeum. Budapest, 1999; Írta: KOVÁCS Gergelyné: *A Békésy kiállítás története*. 38–67. o.

munkásságát és emlékezetének ápolását. Bizonyára vannak kísérleti-, mérőeszközei, műszerei között is olyan duplumok, melyeket esetleg nélkülözni tudnának.”

Honolulu bármilyen messze van is, a levelek és követek megérkeztek az egyetemre. Emese Komjáthy Pring tiszteletbeli konzulasszonyunk és dr. Mary B. Bittermann, a Hawaii Egyetem Békésy Neurobiológiai Laboratóriumának vezetője találkozását követően, 1995. április végén megérkezett a hír: a Békésy Múzeum teljes anyagát a Posta és Távközlési Múzeumi Alapítvány Rádió és Televízió-múzeumának ajándékozzák, amennyiben a megajándékozott vállalja a csomagolás és Honolulu-Budapest között a szállítási költségeket. Az igazi közösségek ereje ilyenkor vizsgálzik, hiszen erre anyagi fedezetünk nem volt. A költségeket a Matáv Rt. amerikai vezérigazgató-helyettese, Ray E. Stewart úr biztosította, aki néhány éve bár, de már idetartozóként él közöttünk, hiszen nemcsak a távközlés jelenének és jövőjének gondjaival, de múltjának értékeivel is azonosul.

A Békésy Múzeum anyaga 24 óriás ládában 1995. június 4-én érkezett meg washingtoni követségünkre, onnan követségi konténerben folytatta útját, és 1995. július 13-án érkezett Budapestre.”

A Diósi Múzeumban két Békésy-emlékszoba lett kialakítva és ott található ezek a készülékek. Egy készüléket óhajtunk kiemelni ezekből — a Békésy-féle audiométert (4. kép). Megjegyezni szeretnénk, hogy a világ minden táján a hallás laboratóriumokban működő audiométerek, a Békésy-féle elven működnek!

4. kép: Békésy által készített audiométer
Diósi múzeum (a szerző saját felvétele)

Békésy pszichikai paradigmaváltásai

Nem lehet egyértelműen elválasztani egy személyiségnek a szellemi és a pszichikai jelenségeit, és már korábban is megfogalmaztunk bizonyos pszichikai váltásokat Békésy életében.

Utalnunk kell arra a tényre, hogy az apa diplomáciai szolgálatra lép és mindenhová magával viszi a családját is. Békésy 1902-től kezdődően Németországban, Törökországban és Svájcban a magyar diplomáciai épületben lakik a családjával és így a kisgyerek Békésy, rendszeresen találkozik a követségi rendezvényeken, művészekkel, népművészeti csoportokkal, kiválóan zongorázik, és fiatalon elkötelezetté válik a művészetek irányába.

Békésy már itthon Magyarországon is szívesen látogatta a múzeumokat és kiállításokat, és Amerikában, ahol jelentősebb anyagi támogatásban részesült még több időt szentelt erre a tevékenységére. Maga is gazdag ember lévén, gyakran vásárolt ilyen tárgyakat, és sokra becsülte az eredeti művészeti tárgyakat. Egy festményt vagy egy szobrot elnézve, kikapcsolódhatott munkája után. Idővel nagy tapasztalatra tett szert, szakértővé vált, és éles szemmel meg tudta különböztetni a valódi műremeket, az értéktelen holmitól.

Ilyen irányú érdeklődését tükrözi a Stockholmban, 1961-ban tartott Nobel-előadása is, melyben a halláseméletet összeköti a kultúrtárgyak megismerésének örömeivel is. A Nobel-díj is jelentős pénzjutalommal is jár és ettől kezdve a műtárgyak vásárlása iránti szenvedélye csak fokozódik.

1961 után nagyon sok helyre meghívják előadásokat tartani, a költségeket a meghívó intézmények finanszírozzák, sőt legtöbbször valamilyen emléket óhajtanak adni Békésynek. Az évek folyamán rendkívül értékes művészeti gyűjteményt sikerült összeszednie. Saját érdeklődésére és nem kiállítás céljára gyűjtötte a műtárgyakat, amelyeket otthonában és laboratóriumában tartott.

Békésy egyedi paradigmaváltása

Békésy György Honoluluban hunyt el 1972. június 13-án, de 1970. október 13-án megírta a végrendeletét.⁸ Ez a végrendelet egyedi, amelyhez hasonló egyetlen Nobel-díjas tudós sem fogalmazott meg. Erről az véleményünk, hogy egy kivételes jelentőségű pszichikai paradigmaváltása Békésynek, amelyhez hasonló ritkán volt képes szakember. A nemes Békésy György

⁸ Nagy Ferenc: *The Nobel Foundation and Georg von Békésy*. Better K., Budapest, 1999, 72–75. o.; Ez megjelent magyarul. VINCZE János: *nemes Békésy György, orvosi Nobel-díjas*. NDP K., Budapest 2019, 141–143. o.

magyarságtudata⁹ rendkívül erőteljes volt, mert elvárta, minden szaklap szerkesztőségétől, sőt a Nobel Bizottságtól is, hogy az oklevelében tüntessék fel a kereszt „Georg” és a vezetékneve „Békésy” között a nemességére utaló „von” szócskát.

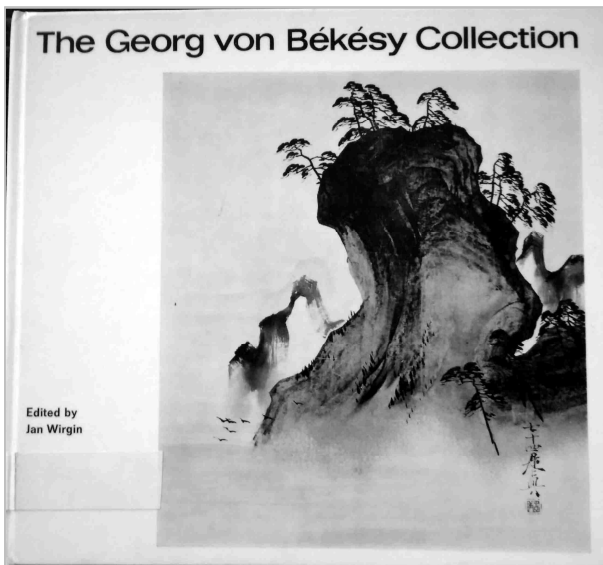
Békésy minden évben fizetett Washingtonban a magyar nagykövetségen állampolgárságának meghosszabbításáért és Honoluluban, 1972-ben magyar állampolgárként hunyt el.

Mindezek ismeretében, Békésy a Budapesten élő rokonaira: az édesanyjára, a testvéreire, de Magyarországra sem hagyott semmit a végrendeletében (!).

Íme a végrendelet 4. cikkelye:

NEGYEDIK CIKK: minden vagyonom fennmaradó részét, legyen az ingó, ingatlan vagy vegyes, függetlenül annak elhelyezkedésétől és természetétől, és minden olyan vagyont, amely felett rendelkezem akár kinevezési joggal, akár más módon, a NOBEL ALAPÍTVÁNY (Sturegatan 14, Stockholm, Svédország) részére hagyományozom, mely szervezet készségét fejezte ki műtárggyűjteményem sértetlen megőrzését illetően.

A Nobel Alapítvány kiadott (1974-ben) egy önálló kötetet; ebben Ian Wirgin: *The Georg von Békésy Collection* című könyvben (5. kép) sorolta fel a Békésy műtárgyakat.

5. kép: Ian Wirgin: *The Georg von Békésy Collection* Nobel Foundation, Stockholm, 1974
(a szerző felvétele a könyv fedőlapjáról)

⁹ Erről részletesen lehet olvasni. VINCZE János: *Polgári Szemle*, 2020., 16(4–6): 230–242

A Nobel Alapítvány 1974-re készítette el a Békésy műtárggyűjtemény kiállítását, melyet a svéd király VI. Gusztáv Adolf nyitott meg, és beszédében azt állította: „A Nobel Alapítvány ekkora értékű adományt, soha egyetlen Nobel-díjastól sem kapott, mint amekkorát Békésy végrendeletileg ajándékozott számára”.

Reméljük, hogy sikerrel jár a Külügyminisztérium tárgyalása a Nobel Alapítvánnyal, és 2022-ben Budapesten egy kiállítás formájában, a magyar közönség is látni fogja — a Magyar Nemzeti Múzeumban, a több száz műtárgyból álló Békésy kollekciót.

Paradigm shifts in the life of Georg von Békésy, Nobel laureate

In this article, we will follow the paradigm changes of a single person, a Nobel laureate genius, Georg von Békésy. If we focus on a single person, paradigm shifts can be examined from biological (e.g., family), spiritual, and psychological perspectives. Békésy was never married, nor did he have any descendants. He described such a sentence: “For me, sciences my wife.” Békésy obtained a higher degree in chemistry, a doctorate in physics, but had to make a shift due to his job (the Experimental Station of the Budapest Post Office), because he was forced to concentrate on engineering tasks. This paradigm shifts is exactly what the Nobel Committee rewarded when he was awarded the Nobel Prize in Medicine in 1961.

Keywords: paradigm shifts, Georg von Békésy, Nobel laureate, art collector

Irodalom

- [1] KOVÁCS GERGELYNÉ (1995): *A Békésy kiállítás története*. 15–18. o. in: *A magyar műsorszórás 70 éve*, Kalauz a Rádió- és Televíziómúzeum kiállításához.
- [2] NAGY FERENC (1999): *The Nobel Foundation and Georg von Békésy*. Better K., Budapest.
- [3] NAGY FERENC (szerk.) (1999): *A Nobel-díjas Békésy György*. Better K. Budapest
- [4] VINCZE JÁNOS (2018): A Nobel-díjas Békésy György családfája, *Orvosi Hetilap*, 159., 4: 156–158.
- [5] VINCZE JÁNOS (2019): *nemes Békésy György az orvosi Nobel-díjas*, NDP K., Budapest
- [6] VINCZE JÁNOS (2020): *Magyar Nobel-díjasok*, NDP K., Budapest
- [7] VINCZE JÁNOS: *A Nobel-díjas nemes Békésy György magyarságtudata*. Polgári Szemle, 16. 2020., (4-6): 230–242
- [8] JÁNOS VINCZE, GABRIELLA VINCZE-TISZAY: Prof. Dr. nob. Georg von Békésy, Nobel Laureate, *Humanities and Social Sciences*, 2020; 8(5): 145–148.